

Bastian Fähnrich

Tänään löysin ullakolta sanomalehtien välistä isoisäni vanhan kuulakärkikynän. Se ei toimi enää, mutta siihen on taitavasti kaiverrettu hänen etu- ja sukunimensä alkukirjaimet: J. V. Kuulemani mukaan isoisäni oli saanut käsiinsä yhden näistä maailman ensimmäisistä kuulakärkikynistä. Suoraan Unkarista, joskus 1938. Näin hän ainakin oli väittänyt. Muistan vielä, että isoisäni kertoi minulle lapsena toistuvasti, kuinka hyvä on käyttää kuulakärkikynää. Se olisi paljon parempi ja käytännöllisempi kuin lyijykynä, mustetäytekyynä tai jopa kirjoituskone. En kuitenkaan välittänyt, mitä hän tällä oikein tarkoitti. Ja joskus minua vähän ärsytti hänen tapansa pitää kuulakärkikyniä arvossa. Niitähän valmistetaan nykyään suuria määriä, eivätkä ne yleensä ole kovin arvokkaita. Minusta oli myös ihan yhdentekevää, millä välineellä kirjoittaa. Nyt vasta alan ymmärtää. Hiljalleen. Sillä isoisäni kuulakärkikynän lisäksi löysin muutaman vanhan kirjeenkin. Yhden niistä hän oli kirjoittanut vaimollensa, minun isoäidilleni, joka kuoli vasta joitakin vuosia sitten, vain viikon isoisäni kuoleman jälkeen:

Rakas Verna!

15.01.1942

Joulu on ohi. Pohjantähti tuikkii yksinäisenä yötaivaalla. Jotenkin tuntuu siltä, että tänä talvena on vähemmän tähtien loistoa, vaikka on usein kuulakkaan kirkas ilma. Pohjois-Suomessa on juuri näillä näkymin jääkylmää. Maa on roudassa, lumen peitossa. Ei Helsingissä koskaan näin kylmää ollut. Lokaista vaan. Ja pimeää. Nyt sen sijaan täällä pakkaneen paukkuu ja koivut läheisessä metsässä tuntuvat voihkivan viimeisessä tuulessa. Lumimyrskykin on ollut. Tapaninpäivänä.

Minulla on uusi tuttava, eräs juutalainen. Hän on kotoisin Itävallasta. Saan taas harjoitella vähän saksan kielen taitoani. Meinasin jo unohtaa valta-osan sanastostani. Kerroin hänelle, että toimin ennen sotaa kirjanpitäjänä Stockmannilla. Hän oli aluksi vähän vaitonainen, ja kun puhuin hänen kanssaan, huomasin, että häntä paleli. Annoin hänelle villapuseroni. Työleiriläisethän asuvat parakeissa tai teltoissa.

Eilen ammuttiin sotavanki. Kukaan ei näytä kuitenkaan tietävän tai muistavan, miksi. Itse kuulin vain pistoolin laukauksen ja kirjoitin lääkärin lausunnon mukaan kuolemantodistuksen. Kiitos muuten, että lähetit kuulakärkikynäni. Kirjoituskone on edelleen rikki. En vieläkään saanut patruunoita mustetäytekyneäni. Lyijykynää en tahdo käyttää. Ymmärräthän. Toivottavasti asiat Helsingissä ovat paremmin!

Jumala varjelkoon meitä kaikkia! Rakkaudella, sinun lämpöäsi kaipaava J.

On se aika ihmeellistä. En missään nimessä voinut kuvitella tällaista. Miksi isoisäni ei koskaan kertonut minulle? Tai isoäitini? Ovatko vanhempani tietoisia hänen toimistaan? En usko. Tarkistan löytyykö lisää tällaisia kirjeitä. Ei löydy. Sen sijaan käsiini sattuu postikortti. Siinä on israelilainen postimerkki omituisine tähtikuvineen ja se on leimattu Jerusalemissa. Päivämäärästä en saa enää selvää, mutta kortissa lukee mustaa valkoisella, käsin kirjoitettuna:

Hyvä J.! Sinä olet ollut, sinä olet 'chaver', ystävä! Muistan ikuisesti. G. K.

Kaveri, totta kai. Merkittävä sana. Ja minun isoisäni... Mutta tietääkö, muistaako kukaan muu? Laitan isoisäni vanhan kuulakärkikynän kirjeiden ja postikortin kanssa takaisin sanomalehtien väliin. Huomenna ostan uuden kuulakärkikynän. Omaa käyttöäni varten.

Huomautus:

Yhden teorian mukaan suomenkielinen 'kaveri'-sana juontuu heprean- ja jiddišinkielisestä 'ystävää' merkitsevästä 'chaver'-sanasta. 'Kaveri'-sana tuli näin olettaen ehkä yleiseen käyttöön 1800-luvun loppupuolella kun Suomessa asuvat juutalaiset nk. narinkkakauppiat alkoivat myydä tavaroitaan tavallisille suomalaisille ja heidän välisestä kanssakäymisestä tuli vähitellen arkipäivää. Kuulakärkikynän tai oikeastaan siihen soveltuvan, sakean ja nopeasti kuivuvan mustetäyteen keksivät 1938 unkarilaiset veljekset László ja György Bíró. László Bíró pakeni natsi-Saksan hirmuvallan aikana Unkarista Ranskan kautta Argentiinaan, jossa hän kehitti eteenpäin kuulakärkikynää. Ensimmäisen suuremman määrän kuulakärkikyniä tilasi 1944 Englannin ilmavoimat.

Suomen vanki- ja työleireissä kuoli toisen maailmansodan aikana poikkeuksellisen paljon ihmisiä, erityisesti venäläisiä sotavankeja. Leiriläisten kuolinsyy oli useimmiten aliravitsemus ja uupumus kovista elinoloista johtuen. Erilaisista rikkomuksista, esim. karkuyrityksistä langetettiin leireissä julkisten raipparangaistusten ohella myös kuolemantuomioita. Niitä pantiin yleensä täytäntöön ampumalla. Joissakin tapauksissa voidaan kuitenkin olettaa, ettei kaikki tapahtunut selvin perustein. Kolmannen valtakunnan ihmisvainoja Suomeen paenneiden juutalaisten maassa-oleskelusta ja hyvinvoinnista huolehtivat osittain Suomen juutalaisyhteisöt. Osa juutalaispakolaisista onnistui tosin muuttamaan Ruotsiin, mutta ajoittain Suomessa oleskelevia juutalaisia pakolaisia ”majoitettiin” ja ”työllistettiin” työleireissäkin. 1942 luovutettiin Suomen Valtiollisen poliisin toimesta kahdeksan juutalaispakolaista Viroon, Saksan Gestapoon. Sieltä heidät siirrettiin Keski-Eurooppaan, jossa he kuolivat mm. Auschwitz-Birkenaun tuhoamisleireissä. Vain yksi heistä selvisi hengissä. Kirjoittamani tarina on historian yleisistä todisteista huolimatta fiktiivistä. Pyrin kertomuksellani lähinnä muistuttamaan, ettei todellisista tapahtumista saa vaieta.

Bastian Fähnrich, Oulussa, 16.10.2003